

a falu

2021. tavasz/nyár

XXVI. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

zai családtámogatási
kedések hatása a
ográfiai folyamatok
ulására

› Elmaradás vagy lemaradás
Nógrád megyében?

› Hajdú- Bihar megye
településeinek fókuszában
a gasztronómiai
turisztikai termékek

› Turisztikai fejlesztés
vizsgálata
Csíkszenttamáson

A hazai családtámogatási intézkedések hatása a demográfiai folyamatok alakulására

The impact of domestic family support measures on the development of demographic processes

Kovács Helga – Makra László –
Komarek Levente

ABSZTRAKT

Az Európai Unióban és Magyarországon is csökken a gyermekek és a fiatalok aránya, mely a jövőben komoly társadalmi problémákat fog okozni a szociális szférában, így az egészségügyben és nyugdíjrendszerben is. Ezen jövőbeni problémákra a jelenben kell választ adni és a jelenben kell orvosolni őket, melynek egyik eszköze a különböző családtámogatási intézkedések.

A kutatás során megállapítottuk, hogy az 1951-2020 közötti hetven év során a demográfiai folyamatok egyik legmeghatározóbb időszaka a Ratkó-korszak volt, melynek intézkedései az 1990-es évekig jelentős hatással voltak a népességszám alakulására. Azonban ez utóbbinál jóval jelentősebb a 2010 után hozott családvédelmi intézkedések hatása, melyek következtében 2015-ben 1,5-re emel-

kedett a teljes termékenységi arányszám, és azóta tartósan ezen az értéken áll.

Mindazonáltal ezzel még távol vagyunk a népesség létszámának a fenntartásához minimálisan szükséges 2,1-es teljes termékenységi arányszámtól. Ezért is lenne fontos a minél hatékonyabb családvédelmi támogatások bevezetése, valamint a meglévők további bővítése. A 2019-ben indult Családtámogatási Akcióterv intézkedéseit elemezve megállapítottuk, hogy ezek egy része hatékony, míg bizonyos intézkedések átgondolásra és bővítésre szorulnak, valamint a kései és elhalasztott gyermekvállalás problémájának nem minden aspektusára adnak megoldást.

Elemeztük a demográfiai folyamatok jövőben várható trendjeit. Eszerint az elveszültek száma, a teljes termékenységi arányszám és a teljes népesség – bár enyhébb mértékben – a jövőben is csökkenni fog. Egy logisztikus

egyenlettel számolva, Magyarország lakossága 2050-re várhatóan 9 millió fő alá csökken.

Azonban, ha pontos lakosságszám előrevetítést akarunk készíteni, akkor – többek között – a cigány lakosság jelentősen eltérő paramétereit is figyelembe kell venni, továbbá eleget kell tenni annak az egyre növekvő a társadalmi igénynek, hogy hasznos tagjai legyenek a társadalomnak.

ABSTRACT

The proportion of children and young people is declining both in the European Union and in Hungary, which will cause serious social problems in the social sphere in the future, including the health care and pension systems. These future problems need to be addressed in the present, one of the means of which is the various family support measures.

In this study, we examined the most significant family support measures from the early 1950s and their impact on the population, with particular reference to the Family Support Action Plan launched in 2019, in which we formulated new directions and ways to support families in response to current societal challenges. Attitudes and the situation of women should play a key role in the introduction of new family support measures.

We found that during the seventy years between 1951 and 2020, one of the most significant periods of demographic processes was the Ratkó era, the measures of which had a significant effect on population development until the 1990s. However, the impact of the family protection measures taken after 2010 is much more significant than the latter, as a result of which the total fertility rate rose to 1.5 in 2015 and has remained at that value ever since.

Nevertheless, we are still a long way from the minimum total fertility rate of 2.1 needed

to maintain the population. That is why it would be important to introduce the most effective family protection measures and to further expand the existing ones. Analyzing the measures of the Family Support Action Plan launched in 2019, we found that some of them are effective, while some measures need to be reconsidered and expanded, and do not address all aspects of the problem of late and postponed childbearing.

We analyzed the expected future trends of demographic processes. According to this, the number of live births, the total fertility rate and the total population will continue to decline, albeit to a lesser extent. According to a logistic equation, Hungary's population is expected to fall below 9 million by 2050.

However, if we want to make an accurate population forecast, we must take into account, among other things, the significantly different parameters of the Roma population. Family support measures must take into account the Roma population, which has a population of 900,000, i.e. almost 10% of the total population of Hungary. Furthermore, we must strive that they be useful members of the society, which can only be achieved through education. As the proportion of the Roma population increases, more and more weight is placed on them by the society, and there is a growing social need that they be useful members and citizens of the society who produce more and more value.

1. Bevezetés

Az Európai Unió népessége, valamint a gyermekek és a fiatalok aránya is folyamatosan csökken, mely igaz hazánkra is. A gyermekek és fiatalok arányának csökkenése munkaerőhiányhoz vezethet, továbbá az ebből kialakuló kedvezőtlen demográfiai viszonyok problémákat okozhatnak a szociális szférában, mint például az egészségügyben és nyugdíjrendszerben. Napjainkban ez a problé-

ma a társadalomtudományban sokat kutatott terület. A sajátos életkori spektrumokat és az ezzel kapcsolatos jövőbeni kihívásokat, a jelenben kell orvosolni és megoldásokat találni, mert enélkül a következő évtizedekben komoly társadalmi problémákkal kell szembe néznünk.

Az elmúlt évtizedekben a demográfiai problémák és kihívások orvoslását különböző családtámogatási eszközökkel próbálták megoldani. Az elkészült tanulmány vizsgálja az európai és hazai demográfiai jellemzőket 1949-től napjainkig, valamint az erre az időszakra eső főbb hazai családtámogatási intézkedéseket és azok hatását a reprodukciós folyamatokra.

A tanulmány főbb célja, hogy bemutassa a 2019-ben indult Családtámogatási Akciótervben megfogalmazott intézkedéseket, továbbá, hogyan és kikre vonatkozik, vagyis a társadalom mely rétegeit érinti, kik a jogosultak az egyes kedvezmények és támogatások igénybevételére, illetve milyen feltételekkel és hogyan vehetik azokat igénybe. Ezen kívül a vizsgálat tárgya továbbá az egyes intézkedések várható hatásai a jövőbeni reprodukciós folyamatokra. Az előzőkre alapozva a 2019-ben induló Családtámogatási Akciótervben megfogalmazott intézkedésekre vonatkozóan javaslatok, valamint a jelenlegi társadalmi kihívásokra reagálva új irányok és támogatási formák kerültek megfogalmazásra.

2. Demográfiai kitekintés

Az utóbbi néhány évtized során a termékenységi ráta számos országban drámai módon visszaesett, jóval a termékenység-pótlás alatti szintekre. Ez a csökkenő tendencia a legtöbb országban az 1960-as évektől kezdődött. Ha egy ország termékenységi rátája egy bizonyos szint alá kerül, az általános tendencia szerint az nem kerül vissza a kiindulási értékre (Calot et al. 1998; Burkimsher, 2017;

Rau et al., 2018; Pattaro et al., 2020). A termékenységi ráta csökkenéséhez vezethetnek a társadalmi-gazdasági tényezők változásai, a modern fogamzásgátlás bevezetése, a nő iskolai végzettségének és munkaerő-piaci részvételének növekedése, valamint a politikai és intézményi változások, mint pl. a szocialista rendszerek bukása, a munkaerő-piaci struktúrák változása mind nemzeti, mind regionális szinten, valamint a munka – család összeegyeztetést támogató politikák elérhetősége (Morgan – Taylor, 2006; Balbo et al., 2013; Rindfuss – Choe, 2016).

Európában a népességszám alakulásában az elmúlt 70 évben jelentős változások történtek. Az ötvenes-hatvanas években a termékenység növekedése jellemezte a nyugat- és észak-európai országokat. Ez volt az ún. „baby boom” időszaka a háborút követően. A két említett régió elérte a dél-európai termékenységi szintet, mely végig magas volt ezekben az években. A hatvanas évek végétől az elkövetkező 15-20 év során a gyermekvállalási kedv gyors visszaesése volt jellemző, melyet „baby dust” időszakának neveznek. Ezt követően Észak-Európát átlagosan a stagnálás jellemezte, míg Nyugat-Európában a nyolcvanas évek első felében növekedés, második felében viszont csökkenés volt megfigyelhető. A termékenységi szint csak a kilencvenes évek közepére stabilizálódott. A kelet-európai országok a hatvanas és a nyolcvanas évek vége közötti időszakban viszonylag stabil termékenységi mintát mutattak, majd a rendszerváltást követően egy gyors csökkenési fázis figyelhető meg. A dél-európai országokban a termékenység összességében egyetlen hosszú, elnyújtott azonos mértékű csökkenést mutatott (Gábos, 2005).

Napjainkban Európa egy demográfiai válság közepén van. Számos tanulmány arra enged következtetni, hogy az Európai Unió népessége az elkövetkező évtizedekben tovább csökken. A gyermekek és fiatalok aránya is csökkenni fog az egyes országokban, illetve

régiókban, ezzel szemben a várható élettartam folyamatosan növekszik, az idősök száma és aránya tovább nő a teljes népességet tekintve. Ezzel szemben a várható élettartam folyamatosan növekszik, az idősök száma és aránya tovább nő a teljes népességet tekintve. Ezek az életkori spektrumok kihívások elé állítják az Európai Uniót és hazánkat is. Az egyik nagyon fontos probléma az, hogy miként lehet ösztönözni a fenntartható gazdasági növekedést abban az időszakban amikor a munkaképes korúak száma és aránya csökken. A másik fontos kérdés pedig az, hogy a munkaképes korúak által generált alacsonyabb adóbevételekkel miként lehet megvédeni a szociális jóléti modelleket, mint például a nyugdíjakat és az egészségügyi ellátó rendszert (Eurostat, 2020).

Magyarországon a világháborút követő években a születések száma folyamatosan csökkent. Az 1004/1953-as kormányhatározat pozitív intézkedéseket indított el a Ratkó-korszakban, melynek következményeként az 1950-es évek közepén a születésszámokban kiugrás mutatkozott (Kapitány, 2013). A rákövetkező évek csökkenő születésszámában és a teljes termékenységi arányszámában az első kiugrás (1950-1956) az ún. Ratkó-korszakhoz kapcsolódik. A második kiugrás (1974-1979) a 2000-es évek harmincéveseihez kötődik, a harmadik kiugrás (1990-1992) pedig már alig észrevehető szintén a Ratkó-korszak intézkedéseivel és azok hatásával hozható összefüggésbe.

Az ezredfordulót követően csökkenés figyelhető meg a születésszámokban, 2005-ig 95,0 ezer és 97,5 ezer között alakult az élveszületések száma. 2005 és 2008 között növekedés valósult meg, majd ezt követően ismét csökkenés. 2010-től napjainkig 89 ezer és 93 ezer között alakult az élveszületések száma (KSH, 2020). Ezzel egyidejűleg a gyermekvállalási kedv növekedett, azonban ez mégsem járt az élveszületések számának a növekedésével, ugyanis a korábbi 2-3 évtized

csökkenő élveszületés számai miatt a termékeny korban lévő nők száma napjainkban jóval alacsonyabb, ami nem ellensúlyozza a jelen gyermekvállalásainak növekvő számát (Kapitány – Spéder, 2018).

A 2010-es évek elejéig jelentős volt a gyermekvállalás életkorának kitolódása is, ami ezt követően lelassult, majd alig változott (KSH, 2020). Az alacsony iskolai végzettségű csoportokban – jellemzően a fiatalok körében – jelentősen nőtt a gyermekvállalási kedv, továbbá a kétgyermekes családokban is növekedett a nagycsaládosvá válás esélye. A gyermektelenek és az egy gyermekesek aránya pedig folyamatosan nő. A kétgyermekesek száma tehát összességében csökken. 2017-re 55%-ra nőtt a házasságban született gyermekek aránya, valamint nőtt a tervezett gyermekszám és a tényleges gyermekszám közötti eltérés a halasztás következtében (Kapitány – Spéder, 2018). Tehát a gyermekvállalás életkora és a termékenység alakulása között ok-okozati összefüggéseket figyelhetünk meg (KSH, 2020).

2010-től emelkedés tapasztalható a teljes termékenységi arányszámában, melynek oka egyértelműen a 2010-től hozott és folyamatosan szélesedő családbarát intézkedések. 2011-ben a teljes termékenységi arányszám 1,23 volt, ami 2019-re csaknem elérte 1,5-öt, melynek köszönhetően ebben az évben 89193 gyermek született Magyarországon (KSH, 2020). Azonban ez még mindig nagyon távol van a népesség újra termelődéséhez szükséges 2,1-es értéktől. A magyarországi termékenység még napjainkban sem éri el az európai uniós átlagot (Kapitány – Spéder, 2018).

2.1. A főbb családpolitikai intézkedések Magyarországon az elmúlt 70 évben

A családpolitika egyik legfontosabb célja a demográfiai folyamatok, ezen belül is a gyermekvállalás kedvező irányba történő befolyásolása. Nincs egységes módszer a családtámogatási eszközrendszer kialakítására.

Az egyes országokban eltérőek ezek állami eszközei (Állami Számvevőszék elemzése, 2019). Ebből kifolyólag áttekintésre került hazánkban az elmúlt 70 év során hozott legfontosabb családtámogatási intézkedéseket és azok hatásait a gyermekvállalási hajlandóságra és a születésszámokra.

Az 1. számú táblázat összefoglalja az 1950-es évektől hozott legfontosabb családtámogatási intézkedéseket hazánkban, mely az 1004/1953-as kormányhatározattal, vagyis a Ratkó-korszakkal kezdődött, mely a teljes abortusztilalom korszakaként él nemzetünk tudatában. A korszak nevét Ratkó Anna egészségügyi miniszter nevére kapta. A korszak előzményeként elmondható, hogy a háborút követő években Magyarországon a születések száma nem érte el a háború előtti szintet sem. 1948 és 1952 között évi 185 ezer és 195 ezer között ingadozott a születések száma, így Magyarország nem teljesítette a szocializmus népesedési törvényében lefektetett célokat. A törvény ugyanis előírta a születések számának növelését. Az 1004/1953-as kormányhatározat pozitív intézkedéseket indított el,

mint pl. a családi pótlék emelése, ingyenes csecsemőkelengye, szülési szabadság meghosszabbítása, az agglégényadó bevezetése és a magzatelhajtás elleni küzdelem meghirdetése. Ugyanakkor a Ratkó Anna, egészségügyi miniszter által kiadott végrehajtási utasítás igazából enyhített az évszázadok óta fennálló elvileg teljes abortusztilalmon, mert bizonyos feltételek mellett engedett a terhések művi úton történő megszakításának (Kapitány, 2013).

A családok pénzügyi támogatásában a legnagyobb fejleményt a hatvanas években a gyermekgondozási segély 1967. évi bevezetése jelentette. A gyermekgondozási segély bevezetésére a 3/1967. (I. 29.) Korm. rendelet megalkotásával került sor, amelynek végrehajtási szabályait a 3/1967. (II. 26.) MüM rendelet határozta meg. A gyermekgondozási segélyt az 1967. január 1. napján vagy ezt követően született gyermekek után kellett folyósítani. Ez a támogatás a világ leghosszabb időtartamú és legkedvezőbb gyermekgondozási segélye volt a bevezetésekor. A segély összegben 600 forint, termelőszövetkezeti tagok esetében

Év	Intézkedés
1950-1956	Ratkó-korszak (1950-1956): 1004/1953-as kormányhatározat
1967	Gyermekgondozási segély bevezetése
1973	Népesedéspolitikai határozat
1984	Népesedéspolitikai koncepció
1995	Bokros-csomag
2000	„Három szoba, három gyerek, négy kerék” program,
2012	Család és Otthon kormányzati Otthonteremtési program
2014	Nemzeti Reform Program
2015	Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK)
2016	Csökken az új lakások ÁFA-ja
2018	A családok éve: gyermekvállalást ösztönző akcióterv
2019	Családvédelmi Akcióterv

1. táblázat

A főbb családpolitikai intézkedések Magyarországon 1950-től napjainkig

Forrás: Gábos, 2005; Kristó, 2015; Állami Számvevőszék elemzése, 2019 alapján saját szerkesztés

500 forint volt, valamint a gyermek 2,5 éves koráig járt (Kristó, 2015).

A családpolitikai intézkedésekben a korábbi évekhez képest lényeges változást az 1973-ban született népesedéspolitikai Politikai Bizottsági – határozatok hoztak, amelyek a GYES és a családi pótlék felemeléséről szoltak. A népesedéspolitikai határozatok kimondták, hogy előnyben kell részesíteni a több gyermekes családokat az állami erőből épült lakások elosztásánál. Továbbá előírták a gyermektelenek által fizetendő családtámogatási hozzájárulás bevezetését. Ezenkívül felszólítottak az abortusz szabályzás szigorítására is. Általánosságban a határozatok a két-háromgyermekes családmodell elérését tűzték ki célul (Vass, 1978; idézi Bódy, 2016).

A nyolcvanas években a legjelentősebb családtámogatási intézkedés az 1984-es új népesedéspolitikai program volt, mely a negatív tendenciák megállítását és egy kisebb népességnövekedés elérését tűzte ki célul. A program 1985-től kezdődött, azonban 1987-től félbeszakadt (Hablicsek – Monigl, 1989). A kialakult válságos társadalmpolitikai helyzet és a romló gazdasági feltételek következtében a közvélemény számára a népesedés és népességszabályozás kevésbé volt fontos, mint az azt megelőző években. Ez az érték átrendeződés megmutatkozott a gyermekcikkék áremelésében és abban, hogy a gyermeknevelés érdemibb támogatását kirekesztették az 1987-ben kialakított adórendszerből. Így az 1984-ben meghirdetett célkitűzések ellentétes hatást váltottak ki (Hablicsek – Monigl, 1989).

Az 1995. évi Bokros-csomag a családtámogatási rendszerben komoly változásokat hozott. A Bokros-csomagban a kormány a családtámogatási rendszer termékenység-ösztönző funkcióját nem vette figyelembe. Célja a szegénység enyhítése és a jövedelemegyenlőtlenségek csökkentése volt. A családi pótlék és a GYES jövedelem- és vagyoni szinthez kötését, a várandóssági pótlék egyszeri kifizetéséért történő átalakítását és a GYED megszüntetését

tervezték az intézkedéscsomag első változatában (Gábos, 2005). A Bokros-csomagot követően 2000-ig nem történt jelentős családvédelmi intézkedés.

2000-ben elindult a „három szoba, három gyerek, négy kerék” program, mely arról határozott, hogy minden kiskorú gyermeket nevelő családot megilletett valamilyen mértékű kedvezmény. 2001-től elindulnak a házások, a többgyermekes fiatal családok és más arra rászorultak érdekében a lakáscélú állami támogatások. 2002-től új hangsúlyokat jelöltek ki a családpolitikában, csaknem kétszeresére emelkedett a családi pótlék gyermekenkénti összege. 2010-ig a családpolitikai támogatások rendszere lényegében változatlan maradt (Állami Számvevőszék elemzése, 2019).

2011. január 1-jétől életbe lépett az új családi adórendszer, mely két fontos tényezőt vesz figyelembe, a munkát és a munka melletti gyermeknevelést (Kormányportál, 2011). 2012-ben indult el az új Otthonteremtési Program, mely állami kamattámogatást nyújtott a lakáscélú forinthitelekhez. 20%-ra csökkentették a forintalapú lakáshitelekhez szükséges minimális önerőt. Továbbá új lakások építéséhez vissza nem térítendő szociálpolitikai kedvezményt adtak. Ez a kedvezmény 2015. július 1-től Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK) néven lett elérhető. Nemcsak új, hanem használt lakás vásárlására, vagy meglévő lakásbővítésére, sőt már az egy gyermeket vállaló családok is igénybe tudják venni (Állami Számvevőszék elemzése, 2019).

2016-tól 27%-ról, 5%-ra csökkent az új lakások általános forgalmi adója (ÁFA). 2018 a családok éve volt, amikor elkezdődött a gyermekvállalást ösztönző akcióterv megvalósítása. Az akcióterv tovább növelte a családi adókedvezményt, a gyermek két éves koráig kitolta a diplomás GYED időtartamát, valamint a harmadik gyermek születése után az állam 1 millió forintot átvállal a jelzáloghitel-tartozásból. További intézkedései között szerepelt a bevezetett köldökzsínór program,

a bölcsőde fejlesztési program, a lombikprogram hozzáférési lehetőségének növelése és bővítették az ingyenes gyermekétkeztetésre jogosultak körét is (Állami Számvevőszék elemzése, 2019).

2019 februárjában elindított Családvédelmi Akcióterv intézkedései a családi adókedvezmény, a babaváró támogatás, a nagycsaládok autóvásárlási programja, a CSOK-kölcsön, a jelzáloghitel-csökkentési támogatás, nagyszülői GYED, bölcsőde fejlesztési programok, valamint a négy vagy több gyerekes anyák személyi jövedelemadó (SZJA) mentessége voltak.

2.2. Az élveszületések száma és a teljes termékenységi arányszám (TTA) a legfőbb családtámogatási politikák függvényében Magyarországon (1949-2019)

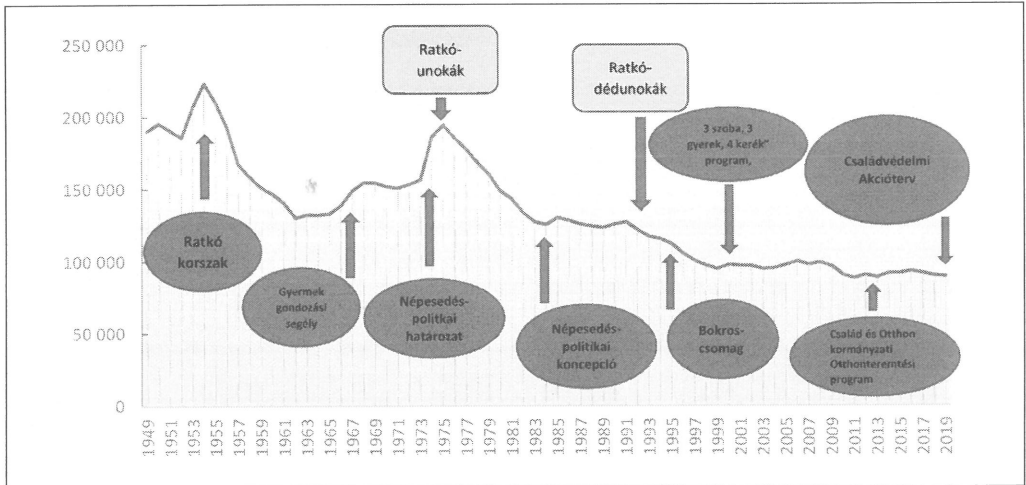
Az elmúlt hetven év legfontosabb családtámogatási intézkedéseinek áttekintése után görcső alá került, hogy ezek függvényében hogyan alakult Magyarországon az élveszületések száma és a teljes termékenységi arányszám. Az 1. számú ábra szemlélteti 1940-

es évek végétől napjainkig az élveszületések számának alakulását.

A Ratkó-korszak intézkedéseinek köszönhetően az 1950-es évek elején megemelkedett az élveszületések száma, majd 1954-től 1962-ig folyamatosan csökkent. Az 1967-ben bevezetett gyermekgondozási segély csekély növekedést hozott az élveszületések számában. 1972 után megugrott az élveszületések száma, mely kisebb mértékben a népességpolitikai határozatnak köszönhető. Az 1974-1979 közötti markáns kiugrás a Ratkó-gyerekek gyerekei születésével hozható összefüggésbe. Azonban az 1984-ben megjelenő Népesedéspolitikai Koncepció célkitűzései ellentétes hatást váltottak ki. A Bokros-csomag komoly változásokat hozott a családtámogatási rendszerben, azonban annak eredményei sem voltak relevánsak a születésszámokra nézve.

A 2. ábra a teljes termékenységi arányszám alakulását mutatja Magyarországon a különböző családtámogatási politikák függvényében 1949-től 2019-ig.

Mind az élveszületések száma, mind pedig a teljes termékenységi arányszám jelentős kilengéseket mutat, és e kilengések azonosan

1. ábra

Az élveszületések számának alakulása a családtámogatási politikák függvényében, 1949-2019

Forrás: KSH, 2020 alapján saját szerkesztés

változnak 1950-1980 között. Az 1950-1956, valamint az 1974-1979 közötti időszakok erőteljes kiugrásai mindenképpen magyarázatra szorulnak. Az első kiugrás (1950-1956) az ún. "Ratkó-korszak"-hoz kapcsolódik. A második kiugrás (1974-1979) a 2000-es évek harmincéveseihez kötődik, akik az ún. "Ratkó-unokák". A harmadik kiugrás (1990-1992) már alig észrevehető, és csak a teljes termékenységi arányszámban érzékelhető jobban. Ők a "Ratkó-dédunokák".

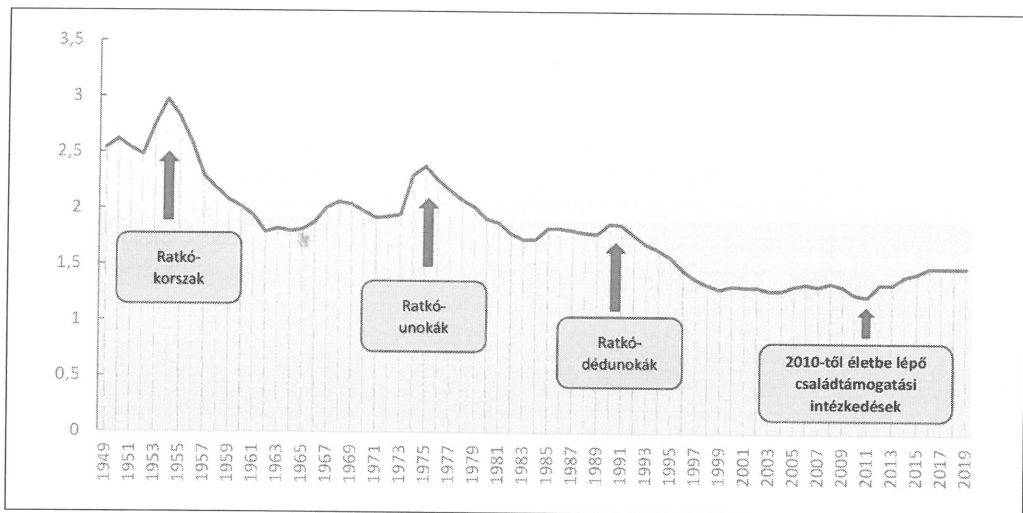
2010-től egy szemlélatomást erőteljes visszafordulás, illetve emelkedés tapasztalható. Ennek oka egyértelműen az Orbán-kormány által 2010-től hozott és folyamatosan szélesedő családbarát intézkedések, melyek alapvető célja az, hogy azok, akik gyereket vállalnak, s annak minden nehézségével a társadalom fennmaradásában jelentős szerepet vállalnak, ne éljenek rosszabb anyagi körülmények között, mint azok, akiknek a gyerekvállalás nem cél. Igen biztató, hogy 2015-től a teljes termékenységi arányszám jelentősen, 1,5-re emelkedett, és azóta folyamatosan, tartósan ezen az

értéken áll. Ezzel még ugyan távol vagyunk a népesség létszámának a fenntartásához minimalisan szükséges 2,1-es teljes termékenységi arányszámtól, de a tendencia rendkívül biztató.

2.3. A fiatalokban elhalasztott gyermekvállalás legfőbb okai

A fiatalokban elhalasztott gyermekvállalás szoros kapcsolatot mutat az élveszületések számának, és a teljes termékenységi arányszámnak a csökkenésével. A 3. szánú ábra szemlélteti a fiatalokban elhalasztott gyermekvállalás legfőbb okait, melyet hazai és külföldi szakirodalmak alapján került összeállításra. Alapvetően két csoport különböztethető meg, az anyagi okok és a megváltozott prioritások, mint például a tanulás és utazás szélesebb körű lehetősége. Az anyagi okok közül a lakáskörülmények lettek kiemelve, míg a megváltozott prioritások tekintetében a karrierépítés és a különböző individualizációs folyamatokat lehet elkülöníteni.

Az Állami Számvevőszék egyik tanulmánya

2. ábra

A teljes termékenységi arányszám alakulása a családtámogatási politikák függvényében, 1949-2019

Forrás: KSH, 2020 alapján saját szerkesztés

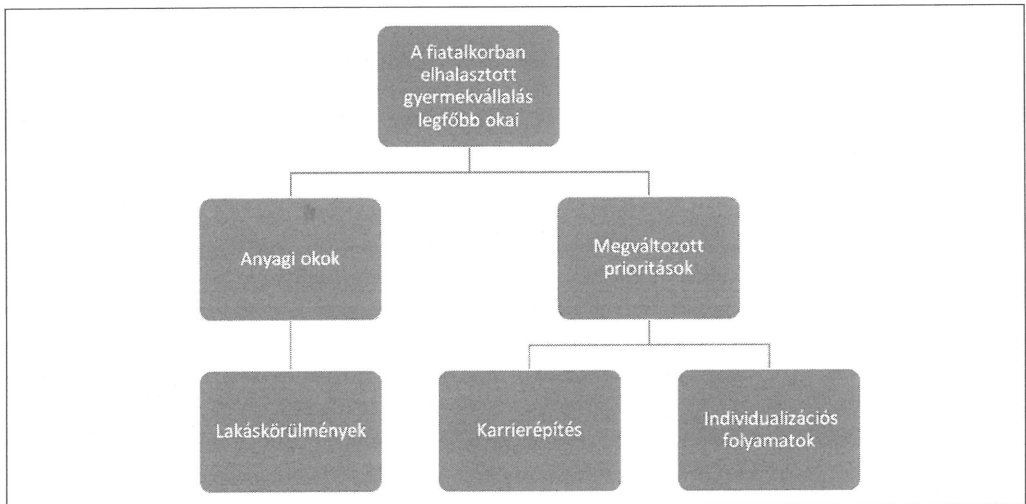
a csökkenő születésszámok okát a következőkben látja: az egyéni döntésekre egyre kevésbé vannak hatással a korábbi autoritások, mint pl. az állam, egyház, vagy kisebb-nagyobb közösségek. Az alkotó egyének individuális helyzete befolyásolja a családok működését, stabilitását és a gyermekvállalást. Egyfajta elmozdulást tapasztalhatunk az önmegvalósítást és önkiteljesedést hangsúlyozó posztmodern értékek felé, melynek következtében a hagyományos nemi szerepek változnak. Az oktatás kiterjesztése – különösen a nők esetében – általánosságban csökkenti a gyermekvállalást. A gyermekek az élet tudatos döntés/tervezés eredményei és nem magától értetődő tényei (Szilas, 2015a).

2.4. A 2019. évi Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek hatása

A 2019-ben elindított Családvédelmi Akcióterv intézkedéseit összevettem a fiatalokban elhalasztott gyermekvállalás legfőbb okaival. A 4. szánú ábra jól szemlélteti, hogy a kései gyermekvállalás okainak egy részé-

re megoldást kínál a 2019-es Családvédelmi Akcióterv, amely elsősorban az anyagi okokat célozza meg. Az anyagi okokra adott lehetséges megoldások egy része egyszerű juttatás, mint pl. a babaváró támogatás, vagy a nagycsaládosok autóvásárlási programja. Ezen intézkedések pillanatnyi megoldást kínálnak egy problémára, tartós megoldást azonban nem jelentenek.

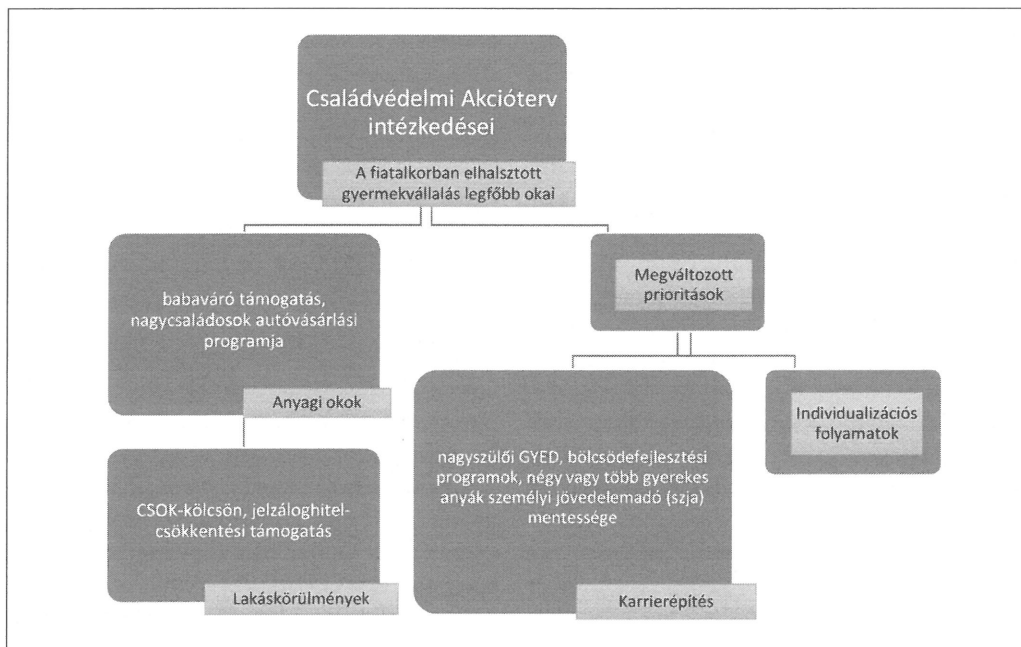
A kínált kölcsönök és támogatások folyósítása szigorú feltételekhez kötött. A CSOK igénylése anyagi helyzettől is függ, így a szerény jövedelemmel rendelkező családok – ha meg is felelnek az egyéb követelményeknek – nem tudják azt igénybe venni. Ha a jövedelem-, és egyéb követelményeknek eleget teszünk, akkor is fennáll annak a kérdése, hogy hol szeretnénk ingatlant vásárolni, illetve felújítani, hiszen a kölcsön folyósítása területhez is kötött. A jelzáloghitel-csökkentési támogatást a már hitellel rendelkező családok igényelhetik, vagyis egyfajta adósságcsökkentésről van szó, mely könnyíti a családok anyagi helyzetén, azonban a problémát teljes mértékben nem szünteti meg.

3. ábra

A fiatalokban elhalasztott gyermekvállalás legfőbb okai

Forrás: Paksi et al., 2014; Miettinen et al., 2015 alapján saját szerkesztés

4. ábra

A 2019. évi Családvédelmi Akcióterv intézkedéseinek összevetése a fiatalokban elhalszott gyermekvállalás okaival

Forrás: Magyarország 2020. évi Nemzeti Reform Programja, 2020 alapján saját szerkesztés

Az autóvásárlási program keretében közel 28 ezer kérelem érkezett, és több mint 15 ezer új, állami támogatással elérhető hétüléses autót vehettek át a családok a program indulása óta eltelt egy évben (MGOE, 2020). A különböző portálok sikerként írtak a programról, bár felmerül a kérdés, hogy mihez képest volt sikeres. Az új autók köre igen szűkített a hét személyes kitétel miatt, továbbá a családoknak nem kevés önerővel kell rendelkezni az új autók beszerzéséhez, vagy a lízing szolgáltatást kell igénybe venniük. Így a szerényebb jövedelemmel rendelkező családok is kiszorulnak a támogatás alól. Az autóvásárlást tekintve a későbbiekben további probléma lehet a gépjárművek fenntartása.

Összeségében elmondható, hogy a program anyagi megoldásokat azoknak kínál, akik megfelelő jövedelemmel rendelkeznek, így a szegényebb családok

a jutások nagy részéből kiszorulnak. A program a közép- és felsőosztályhoz tartozó családok helyzetét könnyíti meg, illetve segíti elő. Ennek következtében a hátrányosabb és szegényebb körülmények között élő családok még inkább leszakadnak a társadalom felsőbb rétegeitől. A támogatások továbbá nem az első, hanem a második és harmadik gyermek vállalását ösztönzik leginkább, így az első gyermeket vállaló családoknak már biztos anyagi háttérrel kell rendelkezniük és biztos munkahelytel az első gyermek előtt, ami szintén kitolja korábban a gyermekvállalást.

3. Anyag és módszer

A kutatás során az elmúlt 70 évben a különböző családtámogatási politikák függvényében a demográfiai folyamatok alakulása képezte a

vizsgálat tárgyát. Kutatási hipotézisként megfogalmazásra került, hogy a jelenlegi család-támogatási intézkedések átmeneti segítséget nyújtanak a demográfiai problémákra és egy bizonyos társadalmi réteget céloznak meg. Továbbá a jelenlegi intézkedések csak az anyagi jellegű problémákra koncentrálnak, a megváltozott prioritásokat nem veszik figyelembe.

3.1. Demográfiai mutatók

Az esettanulmány során vizsgált demográfiai mutatók a következők: az élveszületések száma, valamint a teljes termékenységi arányszám. Ezek értékei képezték az alapot az 1949-2019 közötti 71 éves időszakra vonatkozóan a reprodukciós folyamatok vizsgálatára (KSH, 2020).

Az élveszületések száma egyszerű mutató, az évi értékével adott. Ugyanakkor a teljes termékenységi arányszám egy származtatott mutató. A teljes termékenységi arányszám (Total Fertility Rate) (a továbbiakban TFR), kiszámítása az alábbi formulával történik:

$$TFR(t) = \sum_{\alpha} ASFR(\alpha, t), \quad (1)$$

ahol t jelöli a naptári évet, α a nők korévét és $ASFR(\alpha, t)$ mutatja a t -edik évben α éves nők korszpecifikus termékenységi arányszámát. Az $ASFR(\alpha, t)$ -t úgy kapjuk meg, hogy az α éves nők élve szüléseinek számát a t -edik évben $[B(\alpha, t)-t]$, elosztjuk a t -edik év folyamán α éves korú női népesség átlagos létszámával, azaz $E(\alpha, t)$ -vel. A szakirodalomban szülőképes kornak jelenleg (általában) a 15 évestől 49 évesig terjedő életkort tekintik (Jasilioniene et al., 2012), vagyis minden naptári évben a 15 és 49 év közötti nőkre vonatkozó adatokat vesszük figyelembe (Berde – Németh, 2015).

Az tanulmány során a következő formula segítségével meghatározásra került a népesség időben előrevetített jövőbeni lélekszáma.

$$P(t) = \frac{P_0 K}{P_0 + (K - P_0)e^{-rt}}$$

3.2. A népességszám előrevetítése

Jelölje $P(t)$ Magyarország lakosságát egy t időpontban. Biológiai modelleknél az esetszámot valós függvénynek tekintjük. Feltételezzük, hogy a lakosságban (populációban) az egységnyi idő alatt született és meghalt egyedek száma arányos a populáció egyedszámával. Jelölje r_{sz} és r_h ezeket az arányossági tényezőket, azaz az ún. születési, illetve halálozási rátát, s legyen $r = r_{sz} - r_h$. Ekkor a

$$P' = r \cdot P, \quad P(0) = P_0 \quad (1)$$

egyenlet írja le a populáció egyedszámának megváltozását. Ennek megoldása $P(t) = P_0 e^{rt}$, ahol $P(t) \rightarrow \infty$, ha $t \rightarrow \infty$, feltéve, hogy a születési ráta nagyobb, mint a halálozási ráta, azaz $r > 0$; illetve $P(t) \rightarrow 0$, ha $t \rightarrow \infty$, feltéve, hogy $r < 0$. Az (1) differenciál egyenletet Malthus alkalmazta először populációs modellekben 1798-ban (Malthus, 1798).

Tegyük fel most, hogy folyamatos emigráció történik a populációból, és az emigráció sebessége konstans, melynek értéke legyen a . Ekkor a modellünk a

$$P' = r \cdot P - a, \quad P(0) = P_0 \quad (2)$$

inhomogén lineáris differenciálegyenlettel írható le, melynek megoldása

$$P(t) = \left(P_0 - \frac{a}{r} \right) e^{rt} + \frac{a}{r} \quad (3)$$

Itt kihalhat a populáció $r > 0$ esetében is, ha az emigráció kellően nagy, azaz ha $a > P_0 \cdot r$. Ha viszont $a = P_0 \cdot r$, akkor a populáció egyedszáma konstans marad.

A gyakorlatban exponenciális növekedést hosszabb időintervallumon nem figyelhetünk meg, hiszen a környezetben rendelkezésre álló táplálékmenyiség nem alkalmas bármilyen nagy populáció eltartására. Az (1) egyenlet-nél realisabb modellt kapunk, ha azt tesszük

fel, hogy az egyedek születésének sebessége arányos a populáció számával (mindig a populáció adott százaléka szaporodik), de a halálozás sebessége a populáció egyedszámának a négyzetével arányos. Ez utóbbi feltevés azzal indokolható, hogy minden egyed "harcban áll" a túlélésért a többi egyeddel, és a harcok száma $P(P-1) \approx P^2$ elég nagy P esetén. Ekkor a Malthus modell (Malthus, 1798, 1827, 1902) helyett a

$$P' = r \cdot P - s \cdot P^2, \quad (4)$$

ún. logisztikus differenciálegyenlet írja le a populáció megváltozását (Verhulst, 1838). Vezessük be a $K = r/s$ konstans, ahol K a környezet eltartóképessége. Ekkor az egyenletet a

$$P' = rP \left(1 - \frac{P}{K}\right)$$

alakban is felírhatjuk. Ez egy szétválasztható típusú differenciálegyenlet, melyet átrendezve a következőt kapjuk:

$$\int \frac{dP}{P \left(1 - \frac{P}{K}\right)} = \int r dt$$

A baloldali integrált parciális törtekre bontással számíthatjuk ki:

$$\begin{aligned} \int \frac{dP}{P \left(1 - \frac{P}{K}\right)} &= \int \left(\frac{1}{P} + \frac{1}{K} \frac{1}{1 - \frac{P}{K}} \right) dP = \\ &= \ln|P| - \ln \left| 1 - \frac{P}{K} \right| = \ln \left| \frac{P}{1 - \frac{P}{K}} \right| \end{aligned}$$

Innen:

$$\ln \left| \frac{P}{1 - \frac{P}{K}} \right| = rt + C$$

$$\frac{P}{1 - \frac{P}{K}} = be^{rt},$$

ahol $b = \pm e^C$. Ebből a $P(0) = P_0$ kezdeti feltételt használva

$$b = \frac{P_0}{1 - \frac{P_0}{K}},$$

b -t visszahelyettesítve az előző képletbe, a következő formulát kapjuk, melyet alkalmazhatunk a lakosság szám tetszőleges évre előre történő meghatározására:

$$P(t) = \frac{P_0 K}{P_0 + (K - P_0)e^{-rt}}$$

ahol P_0 a kiindulási népesség; K a környezet eltartóképessége (vagyis az a népességszám, amelyet a környezet még el tud tartani); r a születési és a halálozási ráta különbsége; valamint t = az előre vetített évek száma, amikorra meg kívánjuk határozni a jövőbeni népesség lélekszámát.

A fenti formulából látható, hogy $P(t) \rightarrow K$, ha $t \rightarrow \infty$, továbbá, ha $0 < P_0 < K$, akkor $0 < P(t) < K$ teljesül minden $t > 0$ -ra.

Ha a fenti formulába behelyettesítünk, akkor tehát a kiindulási paraméterek figyelembevételével a népesség időben előre vetített jövőbeni lélekszámát meghatározhatjuk (Brauer – Castillo-Chavez, 2010).

4. Javaslatok a meglévő családvédelmi intézkedésekre vonatkozóan

A már meglévő lakástámogatások közül a CSOK-kölcsönt fontos lenne kiterjeszteni egységesen az egész ország területére, és nemcsak bizonyos településekre. Nemcsak az ingatlan típusa és a gyermekszám alapján, hanem a jövedelmi szint alapján is meg lehetne határozni az igényelhető kölcsön kategóriáit, így a szerényebb jövedelemmel rendelkezők sem szorulnának ki a támogatási lehetőségéből.

A nagycsaládosok autóvásárlási programjából is kiszorulnak a szerényebb jövedelműek az autók ára, illetve a későbbi fenntartási költségek miatt. Az autóvásárlási program során fontos lenne, hogy ne csak hétszemélyes autók közül lehessen választani, hanem az autók családi jellegét tekintve szélesíteni kellene a

típuslistát. Az új autók mellett a nagycsaládok lehetőséget kaphatnának használt autók megvásárlására, hasonló feltételekkel, mint amit a program megjelöl. Ezáltal a családok szélesebb rétege jutna gépjárműhöz.

4.1. Új családvédelmi intézkedés javaslatok

A 2019-ben induló Családvédelmi Akcióterv intézkedései a hosszútávra ható folyamatokat – mint pl. az értékváltozásokat és az értékliberalizációt – nem veszik figyelembe, melyek jelentősen befolyásolják a családalapítás folyamatát, valamint a családról alkotott képet. A családbarát szemléletformálás csak a 2011. évi CCXI., a családok védelméről szóló törvényben jelenik meg, mely előírja azt, hogy a médiaszolgáltatók kötelesek a házasság intézményének, valamint a család és a gyermeknevelés értékének tiszteletben tartásával nyújtani szolgáltatásaikat (Szilas, 2015b).

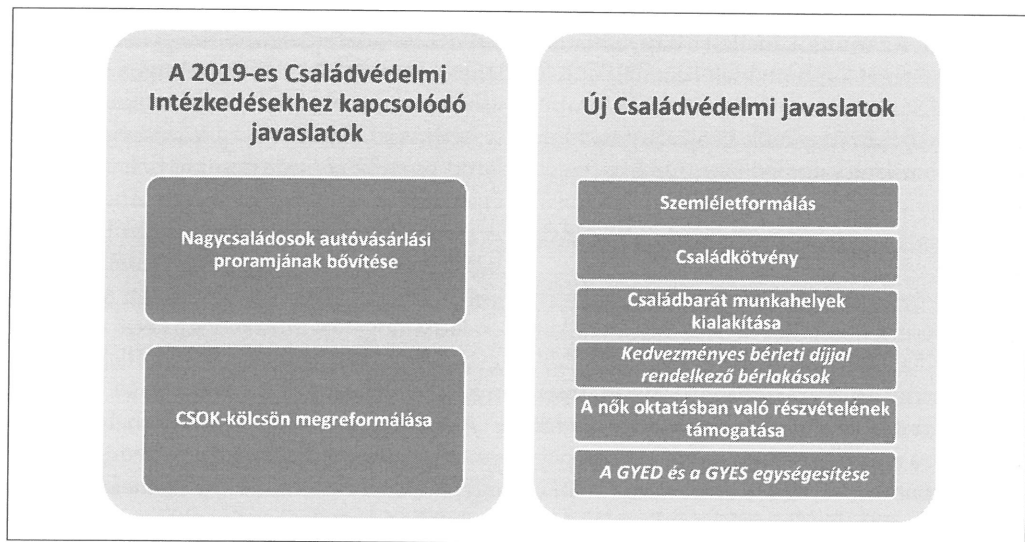
A megváltozott prioritások és ennek következtében az individualizációs folyamatok hatása véleményem szerint sokkal inkább befolyásolják a társadalmi folyamatokat, így a családalapításról és a családról alkotott képet, mint az anyagi okok. A család, mint fogalom és az ezzel járó további folyamatok irányára a Családvédelmi Törvény rendelkezései nem bizonyulnak hatásosnak. Egyfajta szemléletformálása lenne szükség, ami a közösségek gondolkodását a családról, továbbá a társadalmi normákat gyökeresen megváltoztatják. Már gyermekkorban, azaz az általános iskolától kezdve fontosnak tartom a családalapítás és a gyermekvállalás fontosságát oktatni, illetve beépíteni az iskolai tantervbe. Fontos lenne a családkép fogalmát és annak formálását minél fiatalabb korban és szélesebb körben elkezdeni. A nézeteink és a világról alkotott képünk egyik legmeghatározó eszköze a média. A különböző médiatartalmak segítségével rávilágíthatnak a család-, és gyermekvállalás fontosságra pl. reklámok, műsorok elemeként, vagy specifikusan a témáról készült műsorok-

kal. Különböző programok segítségével fel lehetne hívni a fiatalok figyelmét a családra, illetve a gyermekvállalásra. Pl. a fiúk számára is lehetővé kellene tenni a közösségi szolgálatot, vagy közösségi munkát bölcsődékben és óvodákban, vagy gyermektáborokban. A szemléletformálás és a családról alkotott kép formálása az első gyermek vállalása kapcsán lenne a legfontosabb, hiszen a legtöbb családtámogatási intézkedés a kettő és három gyermekes családokat támogatja, illetve a harmadik gyermek vállalását ösztönzi.

A családalapítás kapcsán a nők helyzetét kiemelten kellene kezelni, hiszen a nemi szerepek egyre inkább eltűnnek, illetve a kitolódó gyermekvállalás egyik oka a továbbtanulás és karrierépítés. A munkahelyeket ösztönözni kellene a négy-, és hatórás munkarend kialakítására, melyet elsősorban a nők vehetnének igénybe. A női munkavállalók által betöltött négy-, vagy hatórás munkakörökre járulékkedvezményeket kaphatnának a munkáltatók. További járulékkedvezményben részesülhetnének azok a cégek, ahol a családbarát szemlélet szerint dolgoznak. A cégek többségét pedig ösztönözni kellene saját bölcsőde üzemeltetésére.

Annak érdekében, hogy a nőknek ne kelljen választani a család és a karrier között, a GYED-en és GYES-en lévő nők ingyenesen vehetnének részt a felsőoktatásban, illetve szakképzésekben, diplomaszámtól és kortól függetlenül. A GYED-en és GYES-en lévő nők az ingyenes oktatás mellett igénybe vehetnék az online oktatás lehetőségét is, így otthonról, a gyermek gondozása mellett tanulhatnak és építhetnék karrierjüket. A nők és a családok anyagi helyzetének megkönnyítésére egységesíthetnék a GYED-et és a GYES-t azok számára, akik legalább érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek. Fontos lenne, hogy a GYED és a GYES igénybevétele ne munkavállaláshoz és ne a jövedelmi szinthez legyen kötve, hiszen ez még inkább arra sarkallja a családokat, hogy a gyermekvállalás kitolódjon.

A nők mellett a férfiak családban betöltött

5. ábra

Javaslatok a Családvédelmi intézkedésekhez

Forrás: Saját szerkesztés

szerepére is nagyobb figyelmet kellene fordítani. Erősíteni kell azt a szemléletet, hogy a gyermek nevelése a szülők közös feladata, és nem csak az anya kizárólagos munkája. A GYED és a GYES egységesítése, valamint az oktatásban való ingyenes részvétel a férfiak körében is úgy működhetne, mint a nők esetében.

A lakhatási problémák megoldására a kedvezményes hitelek mellett, kedvezményes árú albérletet is kaphatnának a fiatal családok egy-, illetve több gyermek után. Átmeneti, vagy hosszútávú megoldásokat is kínálhatnak a bérlakások a lakhatások megoldására. A bérlakásokat egy meghatározott jövedelmi szint alatt vehetnék igénybe a családok, így segítve és támogatva a nehezebb anyagi helyzetben lévő családokat, a jövedelmi szint folyamatos ellenőrzése mellett.

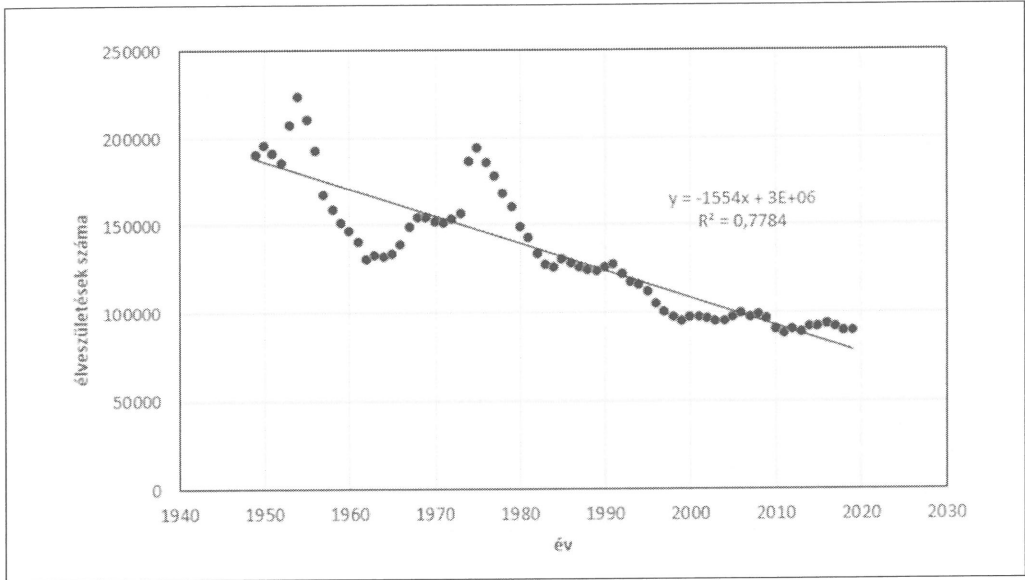
Az egy vagy több gyermekkel rendelkező családok megtakarításokat vállalhatnak magas állami hozzájárulással családkötvény formájában. A megtakarítások felhasználása széleskörű lenne, de mindenképpen a családhoz kapcsolódna. A családkötvény felhasználása

kiterjedhetne pl. lakásvásárlásra, lakásfelújításra, autóvásárlásra, és a gyermekek továbbtanulásának finanszírozására.

A támogatások és intézkedések bevezetésénél fontos lenne figyelembe venni, hogy azok ne néhány évig, hanem hosszútávon működőképesek legyenek, hiszen egy-egy kedvező családcélú támogatás meglendítheti a születésszámokat, de azok visszaesése komoly problémákat okozhat a későbbiekben. Az 5. szánú ábra segítségével bemutatásra került a javasolt családtámogatási eszközök és intézkedések.

5. Magyarország népességének változása és trendjei

A továbbiakban a demográfiai trendek alakulásának hazai vizsgálatára került sor, vagyis, hogy az elmúlt évtizedek alapján hogyan alakul az élveszületések száma és a teljes termékenységi arányszám. Az élveszületések és a teljes termékenységi arányszám mellett, statisztikai számítások készültek Magyarország népességének várható alakulásáról.

6. ábra
Az éveszülések száma Magyarországon, 1949-2019

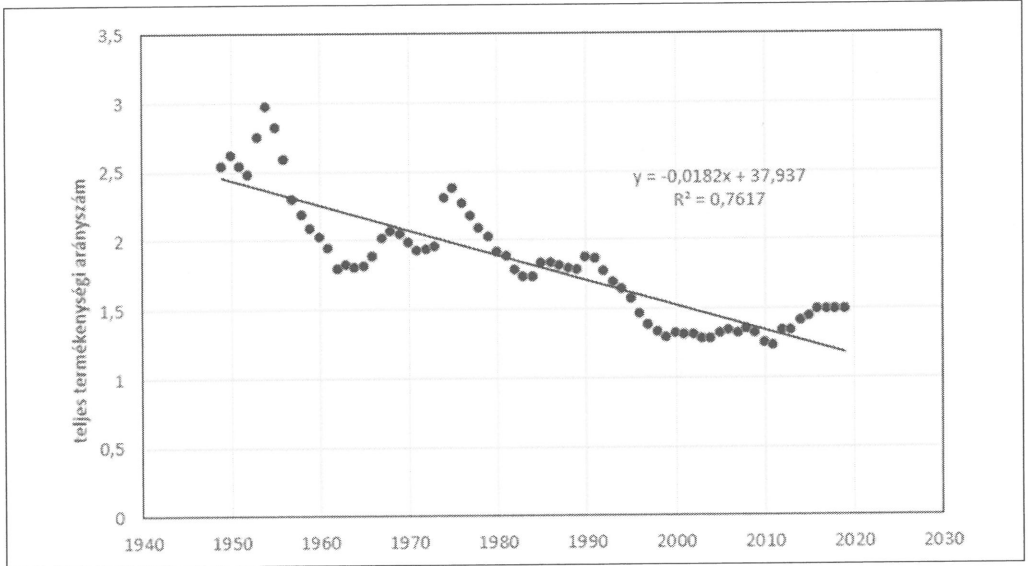
Forrás: KSH, 2020 alapján saját szerkesztés

Az éveszülések Magyarországon csökkenő trendet mutatnak. Ez egy erőteljes csökkenő trend, amely az 1%-os valószínűségi szinten szignifikáns. Az R^2 determinációs együttható szerint az éveszülések száma, mint eredményváltozó 77,84%-ban az idő függvénye, azonban 1950-1980 között jelentős eltéréseket mutat a trendegyenestől, jelezve, hogy ezen időszakban más tényezők számottevő hatást gyakoroltak az éveszülések számára (6. ábra).

A teljes termékenységi arányszám csökkenő trendet jelez Magyarországon (7. ábra). Ez is egy számottevő csökkenő trend, amely az 1%-os valószínűségi szinten szignifikáns. Az R^2 determinációs együttható alapján a teljes termékenységi ráta 76,17%-ban az időtől függ. Azonban az éveszülések számához hasonlóan, 1950-1980 között erősen szóródik az eredményváltozó, jelezve, hogy a teljes termékenységi arányszámot e periódusban különösen erőteljesen befolyásolták egyéb – elsősorban társadalmi-gazdasági – tényezők (7. ábra).

Ezt követően elemzésre került az éveszülések száma (6. ábra) és a teljes termékenységi arányszám (7. ábra) kapcsolatát. E két demográfiai paraméter nyilvánvaló együttjárását mutatják a 6. és 7. ábrák. Ebből adódik, hogy lineáris összefüggésüket feltételezve, e két változó regressziós egyeneses rendkívül szoros – csaknem függvényszerű – kapcsolatot jelez közöttük (8. ábra). Az R^2 determinációs együttható igen magas értéke (95,81%) az éveszülések száma és a teljes termékenységi arányszám szoros kapcsolatát jelzi.

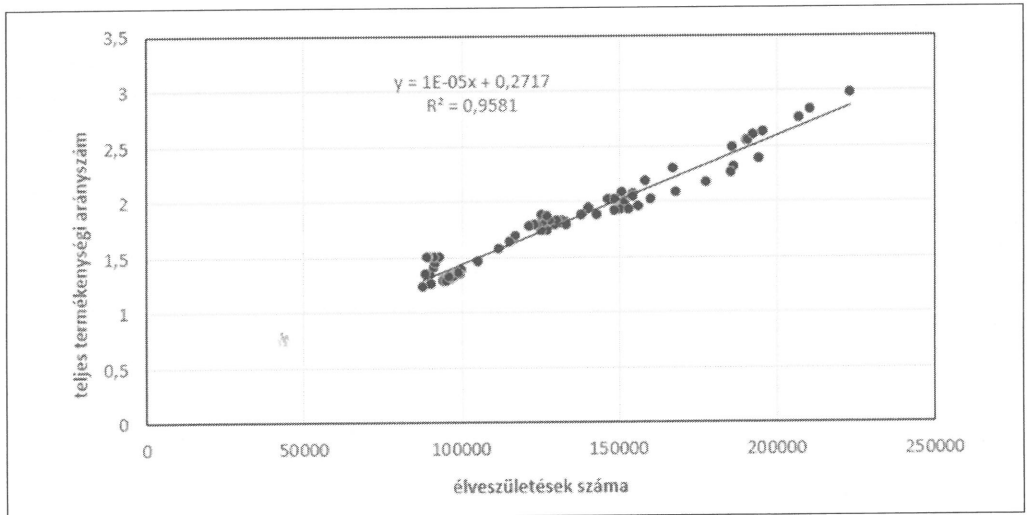
Az éveszülések számára és a teljes termékenységi arányszámra jelentős hatást gyakorolnak a gazdasági és társadalmi tényezők. Ebből következik, hogy a különböző családtámogatási politikák jelentősen befolyásolják a demográfiai helyzetet. A politikai intézkedések mellett a család és a családról alkotott kép megítélésében fontos szerepet játszik a társadalmi normák és a kultúra, így ezek formálására sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni.

7. ábra

A teljes termékenységi arányszám Magyarországon, 1949-2019

Forrás: KSH, 2020 alapján saját szerkesztés

8. ábra

Az élveszületések száma és a teljes termékenységi arányszám kapcsolata Magyarországon, 1949-2019

Forrás: KSH, 2020 alapján saját szerkesztés

6. Magyarország teljes népességszámának jövőbeni előrevetítése

A továbbiakban Magyarország jövőbeni népességszámának egy becslésére is sor került, mely egy eddig nem említett problémára hívja fel a figyelmet, amit a családtámogatási intézkedések meghozatalakor is figyelembe kell venni.

Az aktuális magyarországi adatokból kiindulva határozzuk meg, hogy mekkora lakosság szám várható Magyarországon 2050-re:

$P_0 = 9\,773\,000$ fő [Magyarország aktuális népessége, 2019. január 1. (Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020)];

$K = 30\,000\,000$ fő (feltesszük, hogy Magyarország területe legfeljebb ennyi ember zavartalan megélhetését tudja biztosítani);

$r_{sz} = 0,00913$ [2019. évi adat (Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020)];

$r_h = 0,01326$ [2019. évi adat (Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020)];

$r = -0,00413$ (számított) $r = r_{sz} - r_h = 0,00913 - 0,01326 = -0,00413$;

$t = 30$ (ez tetszőleges, de most épp 30 évre előre, azaz 2050-re szeretnénk meghatározni Magyarországon népességét);

Írjuk fel a népességszám előrevetítése c. fejezetben levezetett gyakorlati formulát,

$$P(t) = \frac{P_0 K}{P_0 + (K - P_0)e^{-rt}}$$

majd helyettesítsük be a formula változóinak fenti értékeit.

A $P(t)$ fenti formulájába behelyettesítve azt

kapjuk, hogy 8.974.839 fő lesz Magyarország lakosságának várható lélekszáma 2050-re a fent említett kiindulási feltételek mellett. Ez a szám valamelyest eltér a Központi Statisztikai Hivatal által 2034-re jelzett várható lélekszámtól is, azonban itt is megemlíjtjük, és hangsúlyozzuk, hogy a népesség lélekszámának előrevetítésében igen nagy eltérések lehetnek a bemenő paraméterek között, ami eltérő végeredményhez vezethet (2. táblázat). A nagyfokú bizonytalanságot az okozza, hogy egyrészt az r reprodukciós ráta az időközben hozott családpolitikai intézkedések következtében a jövőben, az előrevetített időpontig folyamatosan és jelentős mértékben változhat, másrészt a K -ra, mint a környezet eltartóképességére egzakt érték nem áll rendelkezésre, vagyis azt a lakosság szám jövőbeni előrevetítésénél minden szerző, mint becsült értéket ad meg.

A lakosság lélekszámának előrevetítése tovább finomítható egyéb paraméterek figyelembevételével. Pl. fontos figyelembe venni, hogy Magyarországon a cigány lakosság száma kb. 876 000 fő, ami a teljes lakosság szám csaknem 10%-a (Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020). Ma Magyarországon a teljes termékenységi arányszám 1,5, míg a cigány nők esetében ez az arány eléri a 3-at. Ha pontos lakosság szám előrevetítést akarunk készíteni, akkor – többek között – a cigány lakosság jelentősen eltérő paramétereit feltétlenül figyelembe kell venni (Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020).

A számításokat figyelembe véve a cigány lakosság fenti paraméterei is azt erősítik, hogy

Életkor	1980	2019	2034
0-14 éves	2 341 173	1 421 739	1 219 000
15-64 éves	6 918 844	6 461 058	5 445 000
65 és idősebb	1 449 446	1 889 959	2 190 000
Összesen	10 709 463	9 772 756	8 854 000

2. táblázat

Magyarország lakossága és összetétele kor alapján

Forrás: Magyarország, 2019; Központi Statisztikai Hivatal, 2020 alapján saját szerkesztés

rendkívül komolyan kell venni a cigányok helyzetét és a cigány gyermekek oktatását, mert a létszamarányuk növekedésével egyre fokozottabb súly helyeződik rájuk a társadalom részéről, egyre nő a társadalmi igény, hogy hasznos tagjai, mind nagyobb értéket termelő tagjai legyenek a társadalomnak. Ez a magyar jövő egyik legfontosabb alapvetése. Ennek a feladatnak a megoldása, még egyszer hangsúlyozzuk: a cigánygyerekek taníttatása nemcsak e népcsoport felemelésének, a többségi társadalomba történő hasznos beillesztésének, hanem a nemzet hosszútávú fennmaradásának is egyik legfontosabb sarokköve.

7. Összefoglalás

Az Európai Unióban és Magyarországon is a gyermekek és a fiatalok aránya csökken, mely a jövőben komoly társadalmi problémákat fog okozni a szociális szférában, így az egészségügyben és nyugdíjrendszerben is. Ezen jövőbeni problémákra a jelenben kell választ adni és a jelenben kell orvosolni őket, melynek egyik eszköze a különböző családtámogatási intézkedések. Az 1950-es évektől vizsgálat tárgyát képezte a legjelentősebb családtámogatási intézkedések és azok hatása a népesség alakulására. A kutatás során megállapítást nyert, hogy az elmúlt hetven évben a demográfiai folyamatok egyik legmeghatározóbb időszaka a Ratkó-korszak volt, melynek intézkedései az 1990-es évekig jelentős hatással voltak a népességszám alakulására. A 2010-től hozott családtámogatási intézkedések, pedig az 1990-es évek óta először növelték a teljes termékenységi arányszámot Magyarországon. Azonban ez utóbbinál jóval jelentősebb a 2010 után hozott családvédelmi intézkedések hatása, melyek következtében 2015-ben 1,5-re emelkedett a teljes termékenységi arányszám, és azóta folyamatosan, tartósan ezen az értéken áll. Azonban ezzel még távol vagyunk a népesség létszámának a fenntartásához minimálisan szükséges 2,1-es teljes termékenységi

arányszámtól. Ezért is lenne fontos a minél hatékonyabb családvédelmi támogatások bevezetése. Ehhez kapcsolódóan a 2019-ben indult Családtámogatási Akcióterv intézkedéseit elemezve megállapítást nyert, hogy ezek egy része hatékony, míg bizonyos intézkedések átgondolásra és bővítésre szorulnak, valamint a kései és elhalasztott gyermekvállalás problémájának nem minden aspektusára adnak megoldást. Ezen túlmenően a 2019-ben elindított Családvédelmi Akcióterv további finomításokra szorul.

Elemzésre került a jövőben várható trendek a demográfiai folyamatok alakulását illetően. A számítások arra engednek következtetni, hogy az élveszületések száma, a teljes termékenységi arányszám, valamint – egy logisztikus egyenlettel számolva – Magyarország teljes népessége is tovább fog csökkenni. A demográfiai számítások során egy újabb probléma került előtérbe, ami a romák helyzetét illeti. A cigány lakosság demográfiai folyamatait figyelembe kell venni a családtámogatási intézkedések kialakításánál, valamint arra kell törekedni, hogy a társadalom hasznos tagjai legyenek, melyet csakis az oktatás révén érhetünk el.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balbo N. – Billari F. C. – Mills M. (2013): Fertility in advanced societies: A review of research. *European Journal of Population/Revue Européenne de Démographie* 29 (1) pp. 1-38. <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9277-y>
- Berde É. – Németh P. (2015): A termékenységi arányszám kiszámításának különböző módszerei. *KÖZ-GAZDASÁG* 2 pp. 121-138.
- Bódy Zs. (2016): A Népeségtudományi Kutatóintézet története és a népesedéspolitikai a Kádár-rendszerben. *Demográfia* 59 (4) pp. 265-300. <https://doi.org/10.21543/Dem.59.4.1>
- Brauer F. – Castillo-Chavez C. (2012): *Mathematical Models in Population*

Biology and Epidemiology. Texts in Applied Mathematics. Second Edition, Springer, New York, Dordrecht, Heidelberg, London. 508. p. doi: 10.1007/978-1-4614-1686-9; ISBN: 978-1-4614-1685-2; www.springer.com/series/1214

Burkimsher M. (2017): Evolution of the shape of the fertility curve: Why might some countries develop a bimodal curve? *Demographic Research* 37 (11) pp. 295-324. doi: 10.4054/DemRes.2017.37.11

Calot G. – Confesson A. – Sardon J. P. – Baranzini E. – Cotter S. – Wanner P. (1998): Two centuries of Swiss demographic history. Graphic album of the 1860–2050 period. Neuchâtel: Swiss Federal Statistical Office Swiss Federal Statistical Office, Neuchâtel, 231. p. ISBN: 3-303-01095-1

Dudás Á. (2020): Jelzáloghitel-elengedés. <https://csalad.hu/tamogatások/jelzaloghitel-elengedes> (2020.09.14.)

Gábos A. (2005): A magyar családtámogatási rendszer termékenységi hatásai. Doktori (PhD) értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Iskola, Témavezető: Dr. Gál Róbert Iván. 190. p. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/79/1/gabos_andras.pdf (2020.10.13.)

Hablicsek L. – Monigl I. (1989): Hosszútávú népességfejlődési tendenciák és a magyar népese-
despolitika. *Info-Társadalomtudomány* 9 pp. 9-16.

Jasilioniene A. – Jdanov D. A. – Sobotka T. – Andreev E.M. – Zeman K. – Shkolnikov V. M. (2009): Methods Protocol for the Human Fertility Database. United Nations, Manuscript. Max Planck Intitute for Demographic Research, Rostock. 51 p. <http://www.humanfertility.org/Docs/methods.pdf> (2020.09.22.)

Kapitány B. (2013): A Ratkó-Korszak. *Korfa. Népesedési hírlével* 13 (1) pp. 1-4.

Kapitány B. – Spéder Zs. (2018): Gyermekvállalás. pp. 47-64. In: Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.) *Demográfiai portré 2018*, KSH NKI, Budapest. 295. p.

Kormányportál (2011): Tájékoztató a családi adózásról. <https://2010-2014.kormany.hu/hu/gyik/tajekoztato-a-csaladi-adozasrol> (2021.06.10.)

Központi Statisztikai Hivatal (2020): A születések és a termékenység irányzatai és demográfiai jellemzői

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/szuletesek_termekenység/index.html (2020.10.11.)

Kristó K. (2015): A pénzbeli családtámogatási ellátások kialakulása és fejlődése Magyarországon a rendszerváltásig. *Journal of Legal and Political Sciences* 9 (2) pp. 1-22.

Magyarország 2020. évi Nemzeti Reform Programja (2020): https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european-semester-national-reform-programme-hungary_hu.pdf (2020.09.14.)

Magyarország (2019): Központi Statisztikai Hivatal, 2020. ISSN: 1416-2768; Internet: <http://www.ksh.hu> (2020.09.20.)

Magyar Államkincstár (é.n.) (2020): Tájékoztató a nagycsaládosok személygépkocsiszerzési támogatásáról.

https://cst.tcs.allamkincstar.gov.hu/images/Tajekoztato_nagycsalados_gepkocsi_tamogatasirol_igeny%C3%B6k_szamara2.pdf (2020.10.05.)

Malthus T. R. (1798): *The Essay of the Population Principle*. Oxford World's Classics reprint: xxix, Chronology.

Malthus T. R. (1902): *Tanulmány a népese-
des törvényéről*. Fordította és előszóval ellátta György, Endre. *Nemzetgazdasági Írók Tára sorozat*. A Magyar Tudományos Akadémia Nemzetgazdasági Bizottsága, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, Budapest. 623. p.

Malthus T. R. (1827): *Definitions in Political Economy Preceded by an Inquiry Into the Rules which Ought to Guide Political Economists in the Definition and Use of Their Terms, with Remarks on the Deviation from These Rules in Their Writings*. London: John Murray

- MGOE (2020): Dübörög a nagycsaládos autóvásárlási program. <https://www.mgoe.hu/duborog-nagycsalados-autovasarlas-program> (2020.10.03.)
- Miettinen A. – Rotkirch A. – Szalma I. – Donno A. – Tanturri M. L. (2015): Increasing childlessness in Europe: time trends and country differences. *Families and Societies Working Paper Series* 33 66. p.
- Morgan S. P. – Taylor M. G. (2006): Low fertility at the turn of the twenty-first century. *Annual Review of Sociology* 32 pp. 375-399. doi: 10.1146/annurev.soc.31.041304.122220 (2020.09.20.)
- Paksi V. – Király G. – Luksander A. (2014): A gyermekvállalás időzítésével kapcsolatos lakossági attitűdök egyes bizonytalansági tényezők tükrében. *Szociológiai Szemle* 24 (3) pp. 84-112.
- Pattaro S. – Vanderbloemen L. – Minton J. (2020): Visualizing fertility trends for 45 countries using composite lattice plots. *Demographic Research* 42 Article 23 pp. 689-712. doi: 10.4054/DemRes.2020.42.23 (2020.09.20.)
- Rau R. – Bohk-Ewald C. – Muszyńska M. M. – Vaupel J. W. (2018): Visualizing mortality dynamics in the Lexis diagram. Springer International Publishing, Springer, ser. vol. 44, ISBN: 978-3-319-64818-7; doi: 10.1007/978-3-319-64820-0
- Rindfuss R. R. – Choe M. K. (2016): Diverse paths to low and lower fertility: An overview. In: Rindfuss, R.R. and Choe, M.K. (eds.). *Low fertility, institutions, and their policies. Variations across industrialized countries.* Cham: Springer International Publishing, 1-12. doi: 10.1007/978-3-319-32997-0_1 (2020.09.20.)
- Szilás I. (2015a): Sikeres-e a magyar családpolitika? VITAFÓRUM Pénzügyi Szemle <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/sikerese-a-magyar-csaladpolitika-1> (2020.09.21.)
- Szilás I. (2015b): Sikeres-e a magyar családpolitika? VITAFÓRUM Pénzügyi Szemle <https://www.penzugyiszemle.hu/vitaforum/sikerese-a-magyar-csaladpolitika-3> (2020.09.21.)
- Verhulst P. F. (1838): Notice sur la loi que la population suit dans son accroissement. (Notice on the law that the population follows in its growth.) *Correspondance Mathématique et Physique* pp. 113-121.
- Vida C. – Horváth M. (2019): A család támogatások rendszere Magyarországon. Állami Számvevőszék elemzése, Állami Számvevőszék, Budapest. 28. p. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2019/20190618_csaladtamogatások_rendszere.pdf?download=true (2020.10.18.)
- 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600017>. KOR (2020.11.13.) www.ksh.hu